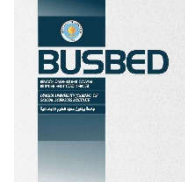

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 15.12.2021
Kabul Tarihi : 12.04.2022

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1036881>

TALİBAN'IN TOPLUMSAL GERÇEKLIĞİNİN KURUCU ZEMİNİ: "BİZ" VE "ÖTEKİ" OLUŞUMU

Canan KATILMIŞ¹, Mehmet Emin GÜVEN²

ÖZ

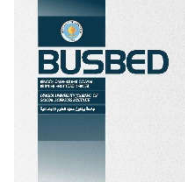
20. yüzyıl itibariyle siyasi ve toplumsal tartışmaların izahında kullanılan "biz ve öteki" ayrımı, bir homojenliğin zorunluluğuna işaret eden modern devletin inşası ile yeni bir biz ve öteki bilinci ortaya çıkarmıştır. Bu bilinç, topraklarına izinsiz girmeye çalışan tüm tehditlere karşı yurttaşlarını içeride tutacak, yabancıları ise dışarda tutacak bir ulusal güvenlik anlayışı ile inşa edilmiştir. Bu ulusal güvenlik anlayışı sadece Batı coğrafyasını ve Batı değerlerini ihtiva eden alanların sınırlarını belirlememiştir. Bu durum aynı zamanda siyasi, sosyal ve kültürel olanla içkin bir anlayış inşa etmesinden ötürü, her devletin, farklı siyasi, toplumsal ve kültürel düşüncenin kendi sınırlarını oluşturması, kendisi için normal ve anormal olanın alanını belirlemesi ile sonuçlanmıştır. Kan ve akrabalığa ve kültürel kimliğe dayalı "biz" bilinci ile hareket eden Taliban, topraklarına izinsiz girmeye çalışanlardan, "haksız ve meşruiyet dışı" olandan, ötekinden, varlığını koruyarak meşruiyet kazanmıştır. Siyasi ve demokratik kurumların varlığı ve işlevselliği açısından oldukça zayıf, ancak toplumsal kimlik inşası açısından bir bütünlüğün olduğu Afganistan'da Taliban, toplumsal gerçekliğini "biz ve öteki" karşılığı üzerinden kazanmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, Taliban açısından "biz"i ve "öteki"yi oluşturan, aynı zamanda Taliban'ı Afganistan'da meşru gösteren unsurları ortaya koymaktır. Çalışmada dini radikalizmi, aynı zamanda Taliban'ı ortaya çıkaran unsurlar; siyasi ortam, toplumsal nedenler, dini politik hedefler, bireysel durum ve felsefi nedenler olmak üzere beş başlık altında değerlendirilmiştir. Çalışmada tarihsel ve betimsel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Taliban, Biz, Öteki, Meşruiyet zemini.

¹ İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Güvenlik ve Terör Programı 100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri, canan.katilmis@inonu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5978-2674>

² İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Araştırma Görevlisi, mehmetemin.guven@inonu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9863-5212>

Article Type : Research Article
Date Received : 15.12.2021
Date Accepted : 12.04.2022

<https://doi.org/10.29029/busbed.1036881>

THE FOUNDING GROUND OF THE TALIBAN'S SOCIAL REALITY: THE FORMATION OF “US” AND “OTHER”

Canan KATILMIŞ¹, Mehmet Emin GÜVEN²

ABSTRACT

The distinction of "us and the other" used in explaining political and social debates of the 20th century has revealed a new consciousness of us and the other with the construction of the modern state, which points to the necessity of homogeneity. This consciousness has been built with a national security approach that will keep its citizens inside and foreigners out against all threats trying to enter its territory without permission. This understanding of national security did not only determine the boundaries of the areas containing the Western geography and Western values. At the same time, this situation has resulted in each state, each different political, social and cultural thought creating its borders and determining the area of what is normal and abnormal for itself, as it builds an immanent understanding of the political, social and cultural. Acting with the consciousness of "us" based on blood, kinship and cultural identity, the Taliban gained legitimacy by preserving its existence from those who tried to enter their lands without permission, the "unjust and illegitimate" one, the other. In Afghanistan, which is weak in terms of the existence and functionality of political and democratic institutions but has unity in terms of social identity construction, the Taliban gained its social reality through the opposition of "us and the other".

In this direction, the study aims to reveal the elements that make up the "us" and the "other" for the Taliban and also make the Taliban legitimate in Afghanistan. In the study, the elements that reveal religious radicalism, as well as the Taliban; political environment, social reasons, religious-political goals, individual situation and philosophical reasons, were evaluated under five headings. Historical and descriptive research methods were used in the study.

Keywords: The Taliban, Us, The other, The legitimacy ground.

¹ Inönü University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, International Security and Terror Program 100/2000 YÖK PhD Scholar, canan.katilmis@inonu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5978-2674>

² Inönü University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Research Assistant, mehmetemin.guven@inonu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9863-5212>

1. GİRİŞ

Afganistan 20 yılı aşkın süre boyunca gerek Afganistan'ın maddi refahına gerek manevi değerlerinin zayıflamasına ve tahribatına önemli oranda yol açan bir savaşın içinde yer almıştır. Afganistan'ı dışardan ve içerden yönlendiren aktörlerin faaliyetleri ile Afganistan büyük bir fakirliğin içine sürüklenerek dış güçlere bağımlı hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu tablonun ortaya çıkmasında komşu devletlerin, Batılı güçlerin ve önemli oranda ABD'nin payı büyüktür. Bu devletler kadar, bugün Afganistan'ın içerisinde bulunduğu durumu inşa eden diğer bir aktör ise, Pakistan'ın açık desteği ile hızlı bir şekilde ilerlemesini sürdüren, ülkede bitmeyen bir savaşın ortaya çıkardığı olumsuz koşullar nedeni ile bir alternatif olarak kabul edilen Taliban'dır.

Afganistan'da yönetimi elinde bulunduran Taliban, 1994'te Afgan iç savaşının önde gelen gruplarından biri olarak varlık göstermiştir. Büyük çoğunluğunu Sovyet-Afgan Savaşı'nda (1979-89) savaşmış ve Afganistan'ın güneyindeki bölgelerde medrese eğitimi ile yetiştirilmiş gençlerin oluşturduğu Taliban, Muhammed Ömer'in önderliğinde kurulmuştur. 1994'ten 2001'e kadar Afganistan'ın dörtte üçüne hükmeden Taliban, kendilerine göre yorumladıkları İslam anlayışını şeriat adı altında uygulamıştır. Taliban'ın iktidara geldiği bu dönemde en önemli hedefi kendilerince yorumladıkları şeriat hukukunu uygulamak olmakla birlikte, Batı birliklerini ve ABD'yi ülkeden göndermek ve Afganistan'a barış ve güvenliği yeniden getirmek en önemli ikinci hedefi olarak ifade edilmiştir. Büyük çoğunluğunu ve özellikle yönetici kadrosunu “Peştunlar”ların oluşturduğu Taliban, ilk yıllarında milliyetçilik karşıtı bir duruş ortaya koyarak feodal yapıların ve bölünmelerin önüne geçmeye çalışmış olsa da sonraları Peştun kültürüne ve milliyetçiliğine atıfta bulunarak birliğini muhafaza etmeye çalışmıştır.

Taliban'ın ideolojisi, Deobandizm (Deobandism) ile Peştunvali (Pashtunwali) olarak ifade edilen, Peştunların kültürel ve sosyal normlarına dayanan anlayışın bir ürünüdür. İslami hayat tecrübesi, ideolojisi, inancı, teolojik ve felsefi düşünce örgüsü ile Taliban; radikal, bağnaz ve dışlayıcı bir İslam anlayışı ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Taliban bir taraftan sert ve katı uygulamaları ile dikkat çekerken, diğer taraftan dini argümanları ve kavramları kullanarak uygulamalarını meşrulaştırmaya ve yasal bir forma dayandırmaya gayret etmiştir. Taliban'ın Afganistan'da bir alternatif olarak kabul görülmesinde Afgan halkının yaşadığı büyük bunalımlar, huzursuzluklar ve yoksulluklar önemli oranda etkili olmuştur. Rusya ile savaşın ardından iç savaşın yıllardır yerini huzura bırakmaması, iktidar kavgasında olan Afganlı liderlerin halkın taleplerini yerine getirmemesi ve ülke insanını içine alan ve zamanla büyüyen karışıklık, Taliban'ın elini güçlendirmiştir. Taliban'ın meşruiyet sağlamasında mevcut düzenin oluşturduğu sosyo-politik ortam ve ekonomik koşullar büyük oranda katkı sağladığı gibi öne sürdükleri davanın haklılığına yönelik bireysel ve felsefi nedenlerde ayrıca etkili olmuştur. Bununla birlikte, Taliban'ı meşru gösteren, halk nezdinde itibarını ve desteğini arttıran nedenler aynı zamanda Taliban'ın dini-politik hedeflerinin de bir parçasını oluşturmaktadır.

Tarihsel ve betimsel yöntem kullanılarak hazırlanan bu çalışmanın temel amacı, Taliban'ın toplumsal taban kazanmasında, meşruiyet sağlamasında ve yeniden yönetimi ele geçirmesinde etkili olan nedenleri ortaya koymaktır. Çalışmada ilk olarak Taliban'ı ortaya çıkaran tarihsel koşullar ve Taliban'ın ideolojisi ele alınmıştır. Sonrasında Taliban'ın toplumsal zemin kazanmasında ve meşruiyet sağlamasında etkili olan ve 20. yüzyılın sonlarına doğru toplumsal ve politik tartışmaların izahında anahtar bir kavram olarak kullanılan “biz ve öteki” tanımlamasına yer verilmiştir. Çalışmanın temel amacının değerlendirildiği son bölümde ise, Taliban açısından “biz” i ve “öteki” yi oluşturan unsurlar ve Taliban'ı, aynı zamanda dini radikalizmi ortaya çıkaran faktörler; siyasal ortam, toplumsal nedenler dini politik hedefler, bireysel durum ve felsefi nedenler olmak üzere beş başlık altında değerlendirilmiştir.

2. Taliban'ın Doğuş ve Gelişiminin Tarihsel ve Jeopolitik Arka Planı

“İmparatorluklar Mezarlığı” olarak ifade edilen Afganistan, neredeyse tüm jeopolitik teorilerde öne çıkan Avrasya alanının merkezinde konumlanmaktadır. Bu alanın aynı zamanda Çin, Rusya ve Hindistan gibi küresel politikaları etkileyen aktörler ile enerji kaynaklarına ve boru hatlarına coğrafi olarak yakın durumda bulunması, Afganistan'ın bölge politikalarından ve bölgesel hâkimiyet mücadelelerinden soyutlanmasını imkânsız hale getirmektedir (Kubilayhan, 2017: 398). Bu çerçevede Afganistan, kara hâkimiyeti teorisi açısından dünya hâkimiyetini sağlayabilmenin şartı olarak görülen merkez bölgenin güneyini temsil ederken, kenar kuşak teorisi açısından dünya hâkimiyetini sağlamak için mutlaka kontrol edilmesi gereken kenar kuşak ülkeleri arasında yer almaktadır (Büyüktaş, 2006: 8). Dolayısıyla bölge üzerindeki güç savaşları bir yandan Afganistan'ı tarihsel bir siyasal istikrarsızlık içine alırken, bir yandan da siyasal istikrarsızlığın getirdiği toplumsal ayrışmanın ve kaosun zeminini hazırlamaktadır.

Somut bir örneklemeyle SSCB; bölgede etkinlik kazanarak Orta Doğu'nun enerji kaynakları üzerinde etkili olmak, Çin'i dengelemek, İran'ı doğudan etkileyecek şekilde konumlanmak gibi çıkar algıları yanında, Brejnev Doktrini'nin bir sonucu olarak 1979'da Afganistan'ı işgal etmiştir (Han, 2011: 65). 1978 yılında Afganistan'daki yönetimi ele geçirmiş olan Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin SSCB ile ortak komünist yönetimi, tepkisini dini argümanlara dayandıran ve kendilerini “mücahidler” olarak tanımlayan örgütsüz grupların direnişi ile karşılaşmıştır. Komünist yönetime karşı savaşan ve dönemin ABD Başkanı Ronald Reagan tarafından, “ahlaki

açından Amerika'nın kurucu babalarına eşdeğer" olarak tanımlanan mücahidlerin en önemli destekçisi, ABD olmuştur. Bir soğuk savaş politikası olarak Yeşil Kuşak projesi çerçevesinde Washington'un, SSCB'nin Müslüman halklarını "Sovyet gücünün yumuşak karnı" Moskova'ya karşı kullanılabilecek potansiyel bir güç olarak değerlendirmiş olması ise, bu desteğin en önemli nedenidir (Fuller, 2010: 276). Bu yıllarda ABD, stratejik ortağı Pakistan'a, başta Arap ülkeleri olmak üzere kamuoyunun her türlü desteğini yönlendirmiştir. Bununla birlikte üs olarak seçilen Pakistan'da, Afganistan devletine muhalif olanlar eğitilip silahlandırılarak Afganistan'a yönlendirilmiştir. Bu desteğe, cihad fetvaları ile ideolojik boyutun eklenmesi sonucu, başta Arap ülkeleri olmak üzere birçok ülkeden gönüllüler savaşmak için Afganistan'a gönderilmiştir (Naimi, 2018: 70). Sovyet işgali sürmekte iken, Gülbeydin Hikmetyar başkanlığında bir araya gelerek komünist yönetime karşı savaşan yedi mücahid grup Afganistan "Mücahitleri İslami İttifakı"nı kurarak, mevcut yönetimi tanımadıklarını ve Peşaver'de geçici bir hükümet kurarak başkanlığına Ahmet Geylani'yi getirdiklerini ilan etmişlerdir. 1989'da Sovyet işgalinin sona ermesine rağmen kendi aralarındaki anlaşmazlıkları çözemeyen mücahidlere (Ahmedi, 2017: 123) ABD desteğinin kesmiştir. ABD desteğinin kesilmesi ile birlikte Pakistan devreye girerek mücahidleri kontrol etmeye çalışmış, ancak başarılı olamayınca Afganistan'a müdahaleye girişmiştir. Öte yandan Afganistan'da iktidarı elde eden mücahidlerin yönetiminde bakanlıklar mücahit örgütleri arasında paylaşılmış, ülke etnik temelli bölgelere ayrılmış, mücahid liderler/komutanlar arasında bölgesel savaşların, para karşılığı saf değiştirmelerin, şehir ve mıntıka satmaların, birbirlerini tekfir etmelerin ve çatışmaların yaşandığı bir kaos dönemine girilmiştir (Naimi, 2018: 71-72).

Afganistan'ın içine düştüğü bu kaos döneminde, çoğunluğu Pakistan'da eğitim görmüş ve Sovyet işgalinden sonra ülkeye dönerek Molla Ömer'in etrafında toplanmış bir grup medrese öğrencisi, 1994 yılında, Pakistan'dan Orta Asya'ya giden otuz araçlık ticaret konvoyunu yağmalamak üzereyken adını duyurmuştur. Olaydan sonra medya tarafından; Arapça "talebe" kökünden türeyen ve öğrenciler anlamına gelen Taliban, Taliban Grubu veya sadece hareket (Tahrik) olarak adlandırılan grup; daha sonra kendisini "Taliban İslami Hareketi" (Tahrik-i İslami Taliban) olarak adlandırmıştır (Ahmedi, 2017:123). Afganistan'da yaşanan kaosu sona erdirmek ve İslami bir düzen kurmak amaçlarıyla yola çıkan ve başlangıçta sayıları elliye aşmayan Taliban, bir yandan "yeni bir umut" olarak toplumsal desteğini artırırken diğer taraftan da siyasi hâkimiyetini genişletmeye yönelik girişimlerde bulunmaya başlamıştır. 1995'te Herat, 1996'da Kabil'i kontrolü altına alıp Afganistan İslam Emirliği'ni ilan etmiştir. 1997'de ise, Mezar-ı Şerif yönetimini ele geçirdiğinde, ülkenin üçte ikisini denetimi altında tutan ve Pakistan ile Suudi Arabistan tarafından tanınan meşru bir siyasi otorite durumuna gelmiştir. Peñşir bölgesi dışında ülkenin tümünü kontrol ettiği 1998 yılına kadar Taliban, bir taraftan Kuzey ittifakı ile iç savaşa girişmiş, diğer taraftan da kontrolünde tuttuğu bölgelerde katı yönetim uygulamalarına yönelmeye başlamıştır. Özellikle tarihi eserlerle kadın ve kız çocuklarına ilişkin yasak ve uygulamaları nedeniyle sadece uluslararası kamuoyunda değil aynı zamanda kendi ülkesinde de itibarını kaybeden Taliban, toplumsal tabanını kaybetmeye başlamıştır.

Son olarak, Taliban, 11 Eylül saldırılarının sorumlusu olarak değerlendirilen Usame bin Laden'i himaye ettiği gerekçesiyle ABD'nin müdahalesi ile iktidardan uzaklaştırılmıştır. 2001 yılında Kabil'i kaybeden Taliban Pakistan sınırına çekilirken, ABD desteğiyle yeni bir hükümet kurulmuştur. Taliban'ın yaklaşık iki yıllık sessizliğinde, ABD destekli hükümete karşı oluşan toplumsal tepki Taliban'ın yeniden destek kazanmasının zemini hazırlamış; 2003 yılına gelindiğinde Taliban lideri Molla Ömer, ABD ve NATO güçlerine karşı gerilla savaşı başlattığını ilan etmiştir. 2012 yılında Taliban artık NATO üslerine saldırı düzenleyebilecek kapasiteye ulaşmış, ABD ise Afganistan'dan çekilme kararı almıştır. Bu süreçte ABD her ne kadar Afgan hükümeti ile Taliban arasında müzakere yolunu açmaya çalışmış olsa da Taliban, eylemlerine devam etmiştir. Taliban 2013 yılında lideri Molla Ömer'in hayatını kaybetmesine rağmen aktivizmini sürdürürken, NATO 2014 yılında Afganistan'daki operasyonlarını durdurma kararı alarak güvenliğe ilişkin tüm sorumluluklarını Afgan hükümetine devretmiştir. Afgan hükümetinin yetersizliği karşısında Taliban gücünü ve kontrol ettiği alanları genişletmeye sürdürmüştür. Daha önceki müzakere girişimlerinin başarısızlığından yola çıkan Afgan hükümeti, 2018 yılında Taliban'ı meşru siyasi parti olarak tanımayı ve hapisteki üyelerini koşulsuz salıvermeyi önermiş ancak Taliban, muhabatının ABD olduğu gerekçesiyle bir kez daha görüşmelere katılmamıştır. Nihayet 2019 yılında, Katar'da düzenlenen ABD-Taliban görüşmeleri neticesinde imzalanan Doha anlaşması ile yabancı güçlerin 1 Mayıs 2021'e kadar varlıklarının sonlandırılması, Taliban'ın El Kaide ve diğer grupların ABD ve müttefiklerinin güvenliğini tehdit eden faaliyetlerini engellemesi, Afgan hükümeti ile müzakerelerin başlatılması ve hapisteki Taliban üyelerinin serbest bırakılması kararlaştırılarak ateşkes ilan edilmiştir (Anadolu Ajansı, 2021). Bu sürece dair en önemli gelişme uluslararası tanıkların huzurunda ve tarafların mutabık olduğu bir takvimin belirlenmiş olması olmuştur (Erman, 2017: 398). Takvimin belirlenmesinin ardından kısa bir süre sonra ABD askerleri çekilmeye başlamıştır. Bagram hava üssünün kontrolü Afgan yetkililerine devredilirken, 31 Ağustos 2021 tarihi itibarı ile ABD askerlerinin tamamının Afganistan'dan çekildiği duyurulmuştur. ABD askerlerinin Afganistan'dan çekilmesi ve Afganistan Cumhurbaşkanı Eşref Gani'nin yurt dışına çıkması ile birlikte Taliban bölgede hızla ilerleyerek Kabil'de kontrolü ele geçirmiştir (DW, 2021).

3. İdeolojisi ve Amacı

Taliban, ortaya çıktığı ilk günden itibaren kimliğini dini ve mezhebi referanslara dayandırmıştır. Uygulamalarını ve söylemlerini Hanefi mezhebine bağlı kalarak açıklayan Taliban'ın, gerek yönetimde olduğu dönemdeki gerek muhalefet dönemindeki söylem ve uygulamalarının Hanefi mezhebi ile uyuşmadığı kabul edilmektedir (Ahmedi, 2017: 123). Taliban'ın ideolojisini Hanefi mezhebine dayandırmasının nedeni, Afganistan'daki nüfusun %85'inin Hanefi mezhebine bağlı olmasıdır. Nüfusun %14'ünü Şii, İmamiye ve İsmailiye mezhepleri oluşturmakla birlikte az sayıda Yahudi, Hindu ve Sih nüfusu bulunmaktadır. Taliban'ın ideolojik öğretileri sadece Hanefi mezhebi ile değil, aynı zamanda İslam'dan neşet etmiş Şia, Mutezile, Eşariye, Maturidiye, Zahiriyeye vb. diğer mezhepler ile mukayese edildiğinde de bu mezheplerden hiçbiri ile uyuşmadığı kabul edilmektedir (Ensari, 2015: 16). Bununla birlikte, Ortadoğu'da faaliyet gösteren birçok radikal anlayış gibi Taliban'ın da Seyyid Kutup ve Mevdudi'nin fikirlerinden etkilendiğine dair çeşitli görüşler bulunmaktadır (Yılmaz, 2002:113).

Taliban'ın bağlı olduğu itikadı ekole ilişkin farklı yorumlar yapılmış olmakla birlikte, örgüt Deobandizm, Haricilik ve Vehhabilik ile ilişkilendirilmiştir. Taliban'ın ideolojisini büyük oranda inşa eden Deobandizm adını, Hinduların hâkim olduğu Hindistan'da Müslüman kimliğini muhafaza etmeye çalışan bir grup Müslüman'ın, 1866 yılında Deoband kasabasında açtığı bir medreseden almaktadır. Deobandiler kendilerini ehl-i sünnet esasları üzerine eğitim yapan bir kurum olarak tanımlamaktadır. Okulun felsefesi Kur'an tefsiri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu durumdan faydalanan Taliban, ideolojisini Kur'an ayetlerinin birincil yorumu olarak ve meşru bir zeminde servis ederek güçlü bir silaha dönüştürmüştür (Soyyer, 2002: 132). Deobandizm, Vehhabilik ile benzerlik göstermekle birlikte, bu iki dini ekolün Taliban'ın ideolojisini besleyen unsurlar olarak en belirgin özelliği, kabilecilik geleneği ile uyumudur. Özellikle, kabilecilik anlayışının yerleştiği bölgelerde halk arasında cehaletin, bid'at ve hurafelerin önemli oranda yaygınlaşmış olması, kolay yayılan ve siyasi bir boyut kazanan kontrolsüz fikirlerin ortaya çıkmasına kolaylık sağlamıştır (Büyükkara, 2012: 611).

Taliban liderlerinin çoğunun Hanefilere ait olan Deobandi medreselerinde eğitim almış kişiler olduğu da bilinmektedir (Ensari, 2015: 16). Bununla birlikte, Deobandi inancının Afganistan'da varlık göstermesinde Pakistan başta olmak üzere etkili olan birçok ülke bulunmaktadır. Hindistan, Mısır ve Suudi Arabistan gibi birçok bölge ülkesi, Afganistan'daki Deobandi anlayışını ideolojik açıdan etkilemiştir (Ülger, 1999: 108). Deobandilere sempati duyan Suudi Arabistan'ın, Sovyet Rusya'ya karşı direniş gösteren grupların yer aldığı kırsal bölgelere ve Afgan mülteci kamplarına sağladığı fonların da Deobandi inancının Afganistan'a taşınmasında önemli derecede etkili olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte, Vehhabiler gibi Deobandilere sempati duyan Suudi Arabistan, Pakistan'daki Cemiyet-i Ulema aracılığıyla Afganistan'ın kuzeybatı vilayetleri bölgesindeki ve Belucistan'daki Peştunlar için yüzlerce medrese kurmuş, gıda ve barınma yardımında bulunmuş, askeri eğitim vererek Sovyet sonrası dönemde Deobandizm ideolojisinden beslenen bir kuşağın yetişmesine katkı sağlamıştır (Raşid, 2007: 153).

Tüm mezheplerden ve akımlardan bağımsız olarak Taliban'ın ideolojisi, Deobandizm (Deobandism) ile Peştunveli (Pashtunwali) anlayışın bir karışımı olarak anlaşılmaktadır. Afganistan'daki Deobandizmin şeriat yorumuna büyük ölçüde Afganistan'daki Peştunlar'ın kabile yasalarının, "Peştunveli"nin, katkı sağladığı anlaşılmaktadır (Raşid, 2007: 128). Aynı zamanda "davranışlarındaki sertlik, imanlarındaki taassup ve kendi inanışlarında olmayanları küfürle suçlamak bakımından" Vahhabilik ile Taliban'ın ideolojisini besleyen Peştunveli arasındaki benzerlik, tabii karşılanmaktadır (Fıçlalı, 1990: 96). Kabile otoritesinin baskısı ile Peştun öğretilerinden önemli oranda etkilenen Taliban, şeriat adına İslam tarihi süresince uygulaması bulunmayan ve birçoğu Peştun kabile geleneklerinden oluşan yeni hükümler ortaya koymuştur. Büyük çoğunluğu Afganistan'ın Peştun kabilesine mensup olan Taliban için Peştun kuralları olarak ifade edebileceğimiz "hükümler", siyasi ve sosyal ilişkilerin tamamını düzenlemektedir. Hükümler halkın gündelik yaşamına, eğitim ve sağlıktan kılık kıyafete varıncaya kadar kadın ve erkeklerin nasıl olması gerektiğine dair kurallardan oluşmaktadır. Burka giymeyen ve uygun olmadığı düşünülen davranışlarda bulunan kadınlar, sakallarını traş eden erkekler caddelerde, kalabalıkların gözü önünde kırbaçlanarak mahkûm edilmiştir. Kadınlar mescidin ve medreselerin vb. birçok sosyal alanın dışına itilmiştir. Bunlarla birlikte resim çizmek, film çekmek hatta uçurtma uçurmak dahi haram ilan edilmiştir (Raşid, 2007: 39).

Afganistan'ın uzun yıllar işgallere maruz kalması, siyasi ve sosyal gelişmeleri kendi perspektifinden yorumlayan her şahsın ve grubun Afganistan'da fanatizm, istismar, radikalizm ve terör inşa edecek ortamı bulmasına zemin hazırlamıştır (Hoffer, 2017: 18). Afganistan'ın içinde bulunduğu durumu fırsata çeviren Taliban, devlete, muhaliflere ve halka karşı İslam ile bağdaştırılmayacak eylem ve uygulamalarda bulunmuş, "cihad"ı gerçek bağlamından kopararak ideolojik bir araç olarak kullanmıştır (Raşid, 2007:183). Cihadın farklı yorumlarının Taliban'ın ideolojik eylemleri için meşru dayanak olarak sunulması ve Taliban'ın cihadı bir ideolojik araç olarak kullanması, cihadı gerçek bağlamından koparmaz. Cihad kelimesi Arapça "cehd" kökünden gelmekte olup, "bir işi başarmak, güç ve kuvvet sarf etmek, elinden gelen tüm imkânları kullanmak" anlamlarını içermek ile birlikte, İslami literatürde "dini emirleri öğrenip, ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek, iyiliği

emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak, İslam'ı tebliğ, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek” şeklinde genel ve kapsamlı anlamlar da içermektedir (Fırlalı, 1990: 96). Başka bir anlamı ile cihad, daha çok “Müslüman olmayanlar ile savaş” olarak ifade edilmekte, İslam uluslararası hukukunda kabul gören, dârülharp-dârüislam ayrımı nedeniyle Müslüman olmayanlarla “normal” ilişki durumunu savaş olarak kodlayan yoruma kendini dayandırmaktadır. Bu yorumu ile cihad, bir savunmadan daha çok bir saldırı olarak anlaşılmaktadır. Ancak Hanefi hukukçular tarafından genel kabul gören görüşe göre legal bir mücadele olan cihad; “inanmayanların Müslümanlara karşı harp açmalarına, düşmanlık ve tecavüzde bulunmalarına” karşı savunma amaçlı verilen bir mücadele olarak ifade edilmektedir (Özel, 1993: 36). Bu görüşe göre, cihadın amacı İslam hukukunda bir saldırı değil aksine meşru müdafaa’dır. Meşru müdafaa yetkisi ise, birey ve gruplar tarafından değil, bir devlet otoritesi tarafından kullanılabilir bir yetkidir. Cihada karar veren devlet otoritesi, bu yetkiyi ötekileştirilmiş ya da baskılanmış toplumsal grupların tepkisine değil, baskı ve zulüm gören bir toplumun hak ihlaline dayandırır (Arpacı, 2017: 287). Diğer taraftan, ideolojik olarak cihadı terörizmle bağdaştıran bir yaklaşım kabul edilemeyeceği gibi cihadı salt bir savunma hukuku olarak adlandırmakta doğru bir ifade değildir. Bununla birlikte, meşru savunma yetkisi olarak ifade edilen cihadı salt devlete devreden kesin bir dini kaide bulunmamakta olup, bu yetkiyi bir tehlike ve saldırı halinde meşru bir topluluğun da kullanabileceğine dair görüş birliği içinde bulunan İslam hukukçuları bulunmaktadır (Özel, 1993: 36).

4. Biz ve Öteki

Lacan’ın ifadesiyle (Zizek, 2008: 249); öznenin oluşumu daima “öteki”yi varsayar. ‘Biz’ açısından ‘öteki’yi tanımlayan en önemli özellik, düzen bozma potansiyelidir. ‘Biz’ ne kadar istikrarsızlık getirmeyecek olan, düzenin yeniden üretimini sağlayan ve bu nedenle toplumun var oluş amacına uyansa, ‘öteki’ de o kadar düzen bozma, istikrarsızlık getirme, düzenin işleyişini sağlayan gelenek, yasa ve normların içini boşaltma potansiyeline sahip olmaktadır, tehlikeli olmaktadır (Özçalık, 2008). Tam da bu noktada karşımıza çıkan antagonizma, Laclau ve Mouffe’nin (2008: 253) tanımlamasıyla, her zaman karşıtı oldukları başka öge ya da değerleri uzaklaştıran ya da dışlayan bir dizi öge ya da değer arasındaki eşdeğerlilik temelinde bir toplumsal kimliğin kurulmasını ifade eder. Biz, “öz-kimliği, tutarlılığı, kendi içindeki dayanışması ve duygusal güvenliği” (Bauman, 2006: 52) için ötekine ihtiyaç duymaktadır. Bu açıdan bizin temsil ettiği ahlak, inandığı din, sahip olduğu kültür ve tüm değerler biriciktir. Biz için önemli olan aynının krallığını yaratmak üzerine inşa edilmiş bir kolektif çabadır. Bu çabadan ötürü, ötekinin başkılığına karşı her zaman bir derece körlük ve sağırlık bulunmaktadır. Biz için ötekiler olarak kavramsallaştırılanlar biz ile eşit derecede ontolojik amaçlara odaklanan, kişisel çıkarlarını gözetip muhafaza etmeye çalışan, özgürlüğüne ve haklarına sahip çıkan ve benmerkezcidir (Fryer, 2004). Bu nedenle, biz ile öteki arasında bir gerilim mevcuttur. Biz ve öteki arasındaki gerilimin ortadan kalkması pratikte pek mümkün görülmemekle birlikte, öteki bize benzediği ve bize yakınlığı ölçüde kabul görme durumuna erişecektir. Bu gerilimde, biz her türlü olumlu değeri temsil ederken, ötekinin ise her türlü olumsuz değeri temsil ettiği inancı hâkimdir. Bu inanç aynı zamanda bizin etkisini korumasını ve sürdürmesini sağlamaktadır (Gündoğan, 2007: 3).

Biz ve ötekinin inşası genellikle politik alan içerisinde adlandırılmakta ve sonrasında gündelik yaşam pratikleri aracılığıyla yeniden üretilmektedir. Bu haliyle kimlik inşasının bir parçası olarak beliren öteki karşıtlığı, modernitenin ikilikleri çerçevesinde işlemekte ve kendini bu ikiliklerin derinleşmesi üzerinden güçlendirmektedir. Bu şekilde bizin kendini meşrulaştırabilmesi için ötekinin sürekli olarak gerekli kategorilerde yeniden tanımlanması gerekmektedir. Ötekiliğin değişen ismine ve yüzüne rağmen değişmeyen şey, ötekiliğin “ruhun saf birliğini lekeleyen bir yabancılaşma”yı ifade ettiğidir. Bu nedenle bize karşı, kolektif kimliğe karşı, bir tehdit olarak algılanmaktadır. Diğer bir ifade ile politik açıdan düşman olan, değerler açısından çatışmanın bulunduğu, ekonomik kaynaklar açısından rekabet halinde olan ve aynı kültürü paylaşmayan kişi veya gruplar, ötekilik üzerinden kolaylıkla hedef haline gelebileceklerdir (Kearney, 2012: 87, 93). Bu özellikle kriz dönemlerinde bir zorunluluktur. Kriz dönemlerinde meşruluğu tehlike altına giren bizin yerini ve konumunu muhafaza edebilmesi, yoğun bir ötekilik inşası ile mümkün olabilmektedir. Bir tür toplumsal ayıklama ve bahçıvan refleksi (Bauman, 2003: 34) olarak ifade edilen bu tutum sayesinde, kimin söz konusu değerlerin bir parçası olduğu kimin olmadığı sınırları çizilebilecektir.

Schmitt’e göre ise (Schmitt, 2006: 57), biz ve öteki ayrımı siyasetin varlığı için şarttır. Siyaset tek başına uzlaşmanın değil aynı zamanda mücadelenin, kavganın, çatışmanın ve bunların da ötesinde savaşın kaynağı ve odağı olarak belirebilmektedir. Siyasette biz ve öteki ayrımının işlevi, bir bağın ya da ayrılığın, bir birleşme ya da ayrışmanın en uç yoğunluk derecesini ifade etmektedir. Bu bağlamda öteki; onunla hiçbir ortak noktada buluşmanın mümkün olmadığıdır. Öteki bir konu üzerinde mutabakat sağlanamayan, çatışmayı sonlandıracak ortak bir zeminde buluşmanın mümkün olmadığıdır. Öteki bu nedenle ‘siyasal bir düşmanı’ ifade eder (Schmitt, 2006: 57). Siyasal düşmanı da ortaya çıkaran biz ve öteki şeklinde bir bölünme, insanın varlığına ait her türlü unsurun karşıtlığın, çatışmanın ve savaşın kaynağı haline getirilmesi ile sonuçlanabilecektir. Diğer taraftan aynı değerlere sahip olmayanlar, politik açıdan ortak normlara sahip olmayanlar ve ekonomik kaynaklar açısından rakip olanlar da kolaylıkla öteki olarak konumlandırılabilir (Befu, 1999: 28).

Biz ve öteki ilişkisine dair önemli katkılardan bir diğeri ise, Sartre'nin Hegel'in *Tinin Fenomenolojisi'ndeki* efendi/köle diyalektiğini uyarlayarak ortaya koyduğu ayırmadır. Biz ve öteki arasındaki ilişkiyi baskı üzerinden temellendiren Sartre baskıyı; “*insanın insan tarafından sömürülmesi*” olarak tanımlar ve bir sınıfın diğer sınıfın üyelerini özgürlüklerinden yoksun bırakması olgusuyla karakterize eder (Sartre, 1992: 562). Kişilerarası düzeyde baskıyı da ortaya çıkaran bu ayırım, bir efendi/köle ilişkisine dayanır; ezen, başkalarına hükmederek sağlam bir “benlik” duygusu kazanmaya çalışır. Biz, ötekini kendisini üstün olarak tanımaya zorlar; fakat ironik bir şekilde, tahakküm eden kişi, başkalarının yargılarının ağırlığını önceden dışladığı için üstünlüğüne dair çok az onay alır. Sartre'nin bu tutumu özellikle ırksal üstünlük tutumlarını teşhis etmede önemli sonuçlar vermiştir (Heter, 2021). Bir ‘kimlik’ aleyhtarı, kendi imajını bu kimliğe ait olmadığı gerçeğine dayandırır, ancak bunu yaparken, tam bağımsızlık iddiasında bulunduğu ötekine bağımlı hale gelir. Nihayetinde biz, aşağıladığı ötekenden tanınma talep ettiği için tahakkümden tatmin olmaz (Sartre, 1992: 562).

Biz ve ötekinin felsefi kökenleri ve literatürde yer verildiği farklı tanımlamaları değerlendirildiğinde, kavramsal olarak bir bütünlükten daha çok bir parçalanmayı ifade ettiği anlaşılmaktadır. Ancak diğer taraftan biz ve öteki ayırımı; toplamayı, bütünlüştürmeyi, homojenize etmeyi de ifade etmektedir. Şöyle ki, hayatın kendi içindeki düzensiz çoğulluk, biz ve öteki ayırımı ile iki çekmeceli bir dolaba sıkıştırılmaya çalışılmakta, farklı olanın önüne ya bizdensin ya onlardan ayırımı dayatılmaktadır. Biz ve öteki ile ortaya çıkan parçalanma ve bütünlüğe, varlıkların sadece görünüşleri ile değil, aynı zamanda tarihsel, toplumsal, kültürel, dinsel ve daha birçok farklı değer ile açığa çıkmaktadır. Bu parçalanma ve bütünlüğe kaynakları modern dönemde ulus devletlerin inşası, dünya savaşları ve sonrasında oluşturulan uluslararası kuruluşlar ve ittifaklar ile bir taraftan düzenin inşasında bütünlüştürücü rol oynarken, bir taraftan farklılıkları daha belirgin hale getirerek ayrıştırıcı bir rol oynamıştır. Küreselleşme olgusu ile birlikte ise, bir taraftan toplumlar arasındaki etkileşimin artması ilgilerin benzeşmesi ve köprülerin kurulması ile sonuçlanırken, diğer taraftan mevcut uçurumların derinleşmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

20. yüzyılın sonlarına doğru ise modernleşmenin iddialarındaki başarısızlığı ve dünyayı kuşatan küresel tehditler nedeniyle biz ve öteki arasındaki kompleks ilişki girift bir hal almıştır. Diğer taraftan modernitenin ürettiği siyaset ve kurduğu sınırlar ne kadar homojen ve belirgin olsa da 20. yüzyılın sonları itibarıyla bu sınırların ne denli belirsiz, öngörülmez ve geçirgen olduğu somut olaylar ile deneyimlenmiştir. Küreselleşme ile birlikte, dinsel, etnik ve cemaatsel kimliklerin yükselişi ve aralarında belirgin kopuşların yaşandığı bir süreç açığa çıkmıştır (Keyman, 2000: 27). Bu haliyle her dönemde düzen ihtiyacını yeniden inşa eden, “özel iddiaları nedeniyle birbirine göre antagonist konumlarda bulunan ve kaynakları yetersiz toplumlarda çıkarları çelişen bu tür topluluk veya örgütler” (Bezirgan & Bilgin, 2010: 4) artık günümüz dünyasında önceki dönemler ile mukayese edilemeyecek çeşitlilikte ve birbiriyle uzlaşması son derece zorlaşan yeni biz ve öteki düşmanlığı ile toplumsal ve politik tartışmaların parçası haline gelmiştir.

5. Taliban'ın Biz-Öteki Oluşumu Ve Meşruiyet Zemini

Taliban, toplumsal gerçekliğini düzen ve kaos karşıtlığı üzerine inşa etmiştir. Çoğunluğunu Peştunların oluşturduğu Taliban'ın yükselişi ise, başarı ile “biz”i temsil etmesine dayanmaktadır. Bu açıdan Taliban için düzenin karşılığı biz ve bizi oluşturan değerlerken, bize tehdit oluşturan tüm değerler ise ötekiyi yani kaosu ifade etmektedir. Bu açıdan bizim amacı düzeni temsil eden tüm toplumsal ve politik güçleri muhafaza etmek ve kaosu temsil eden tüm tehdit kaynaklarına, ötekine son vermektir. Taliban'ın kendini meşrulaştırabilmesi ise, ancak ötekinin görünür olması ve tanımlanması ile mümkün olabilmektedir. Bu açıdan Taliban meşruiyetini topraklarını işgal eden, kaos üretmeye gücü yeten ve aynı zamanda sosyo-politik düzeni değiştirmeye muktedir tüm işgalcilere, kafir güçler olarak nitelediği ötekilere karşı topraklarını, değerlerini ve varlığını korumaya çalışması ile elde etmiştir. Bu nedenle Taliban'ı niteleyen biz sadece etnik bir aidiyetin temsili değil, aynı zamanda Afganistan'da yaşanan toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel çalkantıları paylaşanların iç özdeşmelerine ve direniş noktalarına da değen kolektif kimlik anlayışının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Peştun olmayan ve farklı kabilelere mensup olan Afganların yabancı işgalcilere karşı güçlü bir direniş göstererek Taliban'ı kabul etmesi ve Taliban'a sadakat göstermesi, Taliban'ın Peştunlara ve kabile özelliklerine dayanan etnik kimlik vurgusuna rağmen ortaya çıkarttığı kolektif kimlik inşasının bir sonucudur. Bu bağlamda, Taliban açısından bizi oluşturan unsurların etnik ve kabilesel değerler kadar, dini radikalizmi ortaya çıkaran ekonomik, siyasal ve sosyal faktörlerden etkilendiği anlaşılmaktadır.

Buna göre Afganistan'da dini radikalizmi, Taliban'ı ve aynı zamanda bizi oluşturan unsurlar; siyasal ortam, toplumsal nedenler, dini politik hedefler, bireysel durum ve felsefi nedenler olmak üzere beş kaynaktan beslenerek varlık kazanmaktadır (Arpacı & Ağır, 2019: 1035).

Siyasal Ortam: Uzun yıllar savaş halinde bulunan Afganistan'ın siyasal durumu, SSCB'nin ve ABD'nin işgali ile içinden çıkılmaz bir hal almıştır. 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin kukla bir komünist rejime dayanarak Afganistan'ı işgal etmesi, halkı maddi ve manevi olarak ciddi derecede hak ihlaline uğratmıştır. Bu savaş,

Afganistan'da ekonominin çöküşüne, beş milyon insanın mülteci olmasına, sosyal ve politik çözülmeye sebep olmuştur. Etnik ve dini ayrılıklar iyiden iyiye ortaya çıkmaya başlamıştır. İşgalin sona ermesi ile ülke derin bir belirsizliğin içine sürüklenmiştir (Soyyer, 2002: 66). Afgan geçici hükümeti halkı insan hakları ihlallerinden, savaş ağaları arasında gerçekleşen çatışmaların zararlarından koruyamamıştır (Shadid vd., 2008: 70). ABD'nin, bir zamanlar desteği ile Sovyet Rusya'ya karşı silahlandığı Taliban'ı tehdit olarak dillendirmesi ve bu gerekçe ile savaş açması uzun sürmemiştir. Bu durum, "daha yaşanabilir bir Afganistan" politikası ile ABD'ye bağlı birliklerin işgal ettiği Afganistan'ı içinden çıkılmaz bir siyasal kaosa sürüklemiştir. Ülkede mevcut otorite boşluğu derinleşirken, Taliban'ın eli önemli oranda güçlenmiştir. Özellikle, ABD'nin Afganistan'daki varlığını açıklamada yetersiz kalması, Taliban'ın meşruiyet sağlamasında önemli oranda etkili olmuştur (Gündüz, 2001: 35).

Afgan Geçici Hükümeti'nin Afgan halkını insan hakları ihlallerinden ve savaş ağaları arasında gerçekleşen çatışmaların zararlarından koruyamaması, Taliban'a olan desteği arttırmıştır (Shadid vd., 2008: 70). İktidarı tamamen keyfi ilişkileri için kullanan yozlaşmış yönetimler, Afgan nüfusu için durumu iyileştirmemiş aksine kötüleştirmiştir. Demokratik içerikten yoksun, sözde bir parlamento ile dış güçler tarafından kendi çıkarları doğrultusunda denetlenen kurumların varlığı, Afganistan'ı Taliban rejiminden daha iyi bir noktaya getirmemiştir (Chomsky & Achcar: 2007: 141). Savaş ağaları ülkenin büyük bir bölümünü denetim altında tutarken, ülkenin devlet başkanları ABD denetimi ve komutası ile hareket eden yarıdevletlerden oluşmuştur. Bu yönetimler, insan hakları konusunda akıl dışı kurallar uygulayan Taliban rejiminden daha hoşgörülü olmamıştır. Bu nedenlerden ötürü, Afgan halkının önemli bir çoğunluğu için Afgan hükümeti kadar, Taliban'ın da meşru bir otorite olarak kabul görmesi zor olmamıştır (Volkan, 2017: 78).

Bir taraftan işgallerin ortaya çıkardığı siyasal yozlaşma, bir taraftan batı yanlısı hükümetlerin yarattığı hoşnutsuzluk ve yöneticilerin halkın taleplerine kulak asmaması, Taliban'ın varlığını belirginleştirmiştir. Taliban bir taraftan şeriat hükümlerince yargıçlar tarafından kırsal alanlarda adaleti tesis etme girişimlerinde bulunurken, iş adamlarının belirli bölgelerde arazi anlaşmazlıklarını çözmek için Taliban mahkemelerini kullanmasıyla vesayetçi tutumunu arttırmıştır. Bu durumda Taliban, "gölge yargı sistemi ve uygulamaları" ile bir taraftan belirli derecede otorite kazanırken, arazi sahiplerinin ve kırsal kesimdeki ileri yaş gruplarının yargı dağıtım noktasında Taliban'ın kurallarını onaylamaları ile de önemli oranda meşruiyet sağlamıştır (Brahimi, 2010: 14, Johnson & DuPee, 2012: 84). Taliban uzun yıllar sadece bir "gölge hükümet" olarak varlık göstermemiştir. Resmi hükümet üzerinde de etkiye sahip olan Taliban'ın Aday listesinde, Taliban ile gevşek bağlantıları olduğu bilinen ya da Taliban ile bağlantısı olduğu konusunda kuvvetli deliller olan kişilerin varlığı her zaman olmuştur. Bu durum şunu göstermektedir ki Taliban uzun yıllar sadece iddia edildiği gibi meşru olmayan yollar ve yöntemler ile değil, aynı zamanda meşru seçimler yoluyla da bir tür gölge hükümet kurmanın yollarını aramıştır. Böylece Taliban rejimi yeniden hayata geçirildiğinde, yönetme sorumluluğunu ve pozisyonlarını devralacak insanları temin etmiş olmayı hedeflemiştir. Buna ek olarak Taliban yıllarca yeni anayasa hazırlıkları yaptığını duyurmaya çalışarak bir taraftan Afgan Hükümeti'nin görevini iyi yapamadığına dair propaganda yürütürken, bir taraftan gölge hükümetine kurumsallık kazandırmaya çalışarak, kendisine sempati duyan devletlerin desteğini almayı ihmal etmemiştir (Shadid vd., 2008: 70).

Toplumsal Nedenler: Afgan halkı, SSCB'nin işgalinin ardından maddi ve manevi olarak önemli derecede hak ihlaline uğramıştır. Bu işgal süresince, 870 bin Afganistan vatandaşı öldürülürken, 3 milyonu ise ağır yaralanarak sakat kalmıştır. Aynı zamanda, işgal şartlarından kurtulmaya çalışan 1 milyon kişi yerlerinden edilirken, 5 milyon Afganistan vatandaşı mülteci durumuna düşmüştür (ORSAM Rapor, 2011: 18). Afgan çocuklarının yüzde 72'si ailesinden en az bir bireyi, yüzde 40'ı bir ebeveynini kaybetmiştir (Volkan, 2017: 80). Sovyet işgali sonrasında gruplar birbirleri arasında rekabeti sürdürürken, birbirlerinin köylerini soymuş ve birçok sivili öldürmüştür. Afgan kadınları ise, iç savaş sırasında son derece korumasız kalmıştır. 1995'te yayımlanan insan hakları raporunda yer verildiği üzere, kadınlar bu dönemde Afganistan'da birbiri ile çatışma halinde olan grup liderleri tarafından zorla evlendirilmiş veya tecavüze uğramıştır. Tecavüz, grup üyeleri ve liderleri tarafından bir suç olarak görülmemiştir (Soyyer, 2002: 132). Toplumun yaşadığı kaygı, korku ve endişe ise tahmin edilemeyecek büyüklükte olmuştur. Böylesine hayal kırıklığına uğramış bir toplum, geleceğe ait bir umut ile kendilerine en yakın can yeleğine (Hoffer, 2007: 25) Taliban'a tutunmuştur.

Bununla birlikte, sosyo-ekonomik yoksulluğun önemli oranda derinleştiği Afganistan'da geçimlerini büyük oranda tarımdan elde eden köylüler, kendi ürünlerinin dilencisi haline gelmiştir. Bu yoksulluk içinde Taliban, uyuşturucu ticaretinden önemli oranda gelir sağlarken, kırsal alanda güvenliği yeniden kontrol altına almıştır. Önceleri Taliban, Kandahar'ı ele geçirdikten sonra bütün uyuşturucu faaliyetlerini ortadan kaldıracığını ilan etmiş, ancak afyon gelirlerine ihtiyacı olacağını ve afyon ekiminin yasaklanmasının çiftçileri kızdıracığını anlaması üzerine uyuşturucu üretimini ve kullanımına müsaade etmiştir (Ülger, 1999: 108). Bu şekilde, halkın talep ve isteklerini göz ardı etmeyen Taliban, afyon ticaretinden gelir elde eden köylülerin kendisine şükran duymasını sağlamıştır. Köylüler, afyon üretiminden çok düşük meblağlar elde etmelerine rağmen, bu miktar

Afganistan'ın içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşullar altında Afgan köylüleri için servet anlamına gelmiştir. Bununla yetinmeyen Taliban halkın bir kısmını dolarla maaşa bağlamıştır (Raşid, 2007:164).

Taliban diğer taraftan, kâfir olarak kabul ettiklerinin ve uluslararası toplulukların Taliban'ı tanıması için finansal olarak uyuşturucu ekimine ihtiyaçları olduğunu belirtmiştir. Bu şekilde uyuşturucu ticaretine menfi unsurlar ile meşru dayanak sağlamaya çalışan Taliban, afyon işiyle uğraşanlardan aldığı geliri "zekât" olarak aldığını, Müslümanların gelirlerinin belirli bir kısmını zekât olarak zaten yoksullara vermek zorunda olduğunu belirterek, uyuşturucu ticaretine dini unsurlar ile de meşru dayanak sağlamaya gayret etmiştir (Naimi, 2018: 127). Halk ise sınırlı ekim ile elde ettiği geliri zorba komutanlar ile paylaşmaktansa, halkın çıkarlarını koruyan ve taleplerine kulak veren Taliban ile paylaşmayı yeğlemiştir (Yegin, 2015: 59). Bu şekilde örgütün bu bölgelerde saygınlığı ve kontrolü artmıştır. Halk nezdinde kazandığı bu iktidar ile Taliban, bir taraftan vesayetçi bir bakış açısıyla kendilerini toplumun muhafızları olarak addederken, bir taraftan da bu vesayetçi tutumu ve düşüncelerini pratikte meşru dayanaklar oluşturarak topluma kabul ettirmiştir.

Dini Politik Hedefler: Taliban'ın radikalleşmesine ve aynı zamanda halk nezdinde meşrulaşmasına zemin hazırlayan dini politik hedefler, gerek Taliban'ın gerek halkın büyük çoğunluğunu oluşturan Peştunların dini politik hedeflerinden bağımsız değildir. Afganistan nüfusunun %50'ye yakını Peştunlar oluşturmaktadır. Ahmed Raşid'in de ifade ettiği gibi Taliban'ın kurucu lider kadrosundaki 29 kişiden sadece iki kişi farklı kabiledendir (Raşid, 2007: 31). Örgütün kurucu lideri Molla Ömer başta olmak üzere örgüt üyelerinin büyük çoğunluğu aynı kabileden, Peştun aşireti geleneği ve geleneksel medrese eğitimi ile yetişmiş kişilerden oluşmaktadır (Gündüz, 2001: 34). Hal böyleyken, Taliban'ın örgütlenmesi ve iktidar kurmaya çalışması zor olmamıştır. Peştunların kabile içi örgütlenmesi öylesine üst seviyededir ki ortak tehditlere karşı birleşmek kabile üyeleri için bir vazifedir. Bu nedenle, Peştun mücahid gruplar Taliban ile mücadele ederek ona güç kaybettirmek bir tarafa, itaat ederek üyelerini Taliban'ın hizmetine vermiştir. Aynı zamanda kan bağına dayanan bu vaziyet, Taliban üyelerinin iç ihtilafları bir kenara bırakarak, düşmanlara karşı kolaylıkla birleşmesini sağlamıştır. Öyle ki, Afganistan'da etkili bir mücahid grup olan Hikmetyar'ın Hizb-i İslami'sinin ve diğer mücahid grupların Taliban'a teslim olması sadece bir gün sürmüştür. Taliban'ın Peştun etnik kimliğine dayanıyor olması onun en önemli avantajı olmuştur (Yegin, 2015: 59).

Bununla birlikte, Peştun kültürünün büyük ölçüde İslam'dan önce gelen Peştunvali onur kurallarına bağlı olduğu bilinmektedir. Bir Peştun, "onurunu" korumak için belirlenen kurallara bağlı olmalıdır. Bu kuralların tümü "Jirga" isimli bir meclis tarafından belirlenmektedir. Bu mecliste tüm kararlar oy birliği ve Peştunvali öğretilere göre alınmaktadır. Kabile geleneği aynı zamanda, Taliban'ın siyasal örgütlenmesini ve örgüt üyeleri arasındaki bağın güçlenmesini sağlayan en önemli unsurdur (Shadid vd., 2008: 61). Kabile geleneğine göre, topluma ait tüm değerler kabile içinde oluşmaktadır. Bu geleneğe dayanan Taliban'ın mevcut kültürel ve dini yapısını yerleşmeye çalıştıkları toplumlara dayatmaya çalışması ve toplumun büyük çoğunluğu tarafından bu kurallara sorgusuz itaat edilmesi kabile geleneği ile yakından alakalı olmuştur. Bu noktada, Taliban'ın meşruiyetinin önemli bir kısmını kabile kültüründen sağladığı görülmektedir.

Kabile geleneğinden ötürü, Taliban için biz ve öteki oluşumu, "Peştunlar" ve "diğerleri" olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte Taliban, öğretilerine "sadakat gösterenler, itaat edenler" ve "diğerleri" şeklinde bir ayrışmaya gitmiştir. Bu nedenlerden ötürü olacak ki Kabil'i ve ülkenin büyük bölümünü denetim altında tutarken Taliban, Tacik asıllı olan ve Taliban yönetiminin 2001 yılında devrilmesine kadar geçen sürede Afganistan devlet başkanı olarak tanınan Rabbani yönetimini, "yasadışı ve İslam dışı" olmakla nitelendirmiştir. Taliban'ın açıklamalarında Sovyet işgaline karşı mücadele veren Tacik kökenli Ahmet Şah Mesut ise "zalim bir komutan" olarak nitelendirilmiştir (Ülger, 1999: 108). Taliban'ın temel amacı ülkede "İslam'ı yaymak ve fesattan kurtarmak" olarak ifade edilmektedir. Bunu gerçekleştirebilecek olanların ise "Peştunlar" olduğunu, bu nedenle ülkeyi idare edecek olanların da Peştunlar olması gerektiği belirtilmiştir. Bu amaca ulaşmak için Taliban militanlarına, Peştun olmayanlar üzerinde zulüm ve işkence etmelerinin mubah olduğuna dair hükümlerle ruhsat vermiştir (Shadid vd, 2008).

Zamanla, Taliban için etnik bağın dini bağın önüne geçtiği dahi görülmüştür. Dini radikalleşme başlangıçta Taliban yandaşlarını bir araya getiren temel unsur olmasına rağmen, 2001 sonbaharında ABD'nin saldırısıyla Taliban rejimi sarsıldıkça, yandaşlarının etnik aidiyetleri de gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Özellikle, bazı Taliban yandaşlarının ve Usame Bin Ladin'in Arap destekçilerinin yabancılıklarını yeniden vurgulamaya başladığı görülmüştür (Volkan, 2017: 26). Bununla birlikte, muhalifleri boğazlayarak öldürmeyi bir savaş kültürü haline getiren Taliban, gerek iktidarda olduğu süre zarfında gerek sonrasında birçok muhalifi boğazlayarak öldürmüştür (Fığlalı, 1997:170).

Taliban'ın bu tutumu muhalifler ya da başka etnik gruplar ile sınırlı kalmamıştır. Taliban, bulunduğu bölgelerde kendilerine özgü dillerini devletin resmi dili ilan ederek ırkçı ve kabileci bir tutum sergilemiştir (Ensari, 2015: 17). Peştun kabilecilik geleneğinde belirgin olan sertlik, katılık ve intikamcılık gibi duygular, Taliban'ın ötekiyi belirlemede etkili olan diğer bir unsur olarak kabul edilebilir. Taliban'ın muhaliflerine, Özbeklere ve

Hazarlara yönelik davranışları bütün Afganistan'da ve Pakistan'da bilindiği gibi sadece etnik farklılıklara dayanmamaktadır. Peştunların diğer etnik kimliklere yönelik çatışmacı tutumları aynı zamanda Peştunların sahip oldukları katı intikamcılık duygusundan kaynaklanmaktadır. Bu konuda çok bilindik bir atasözleri dahi bulunmaktadır: “Bir Peştun 20 yıl sonra intikam almaya kalktığında, aceleci davrandığını düşünür.” (Yegin, 2015: 27).

Bunlarla birlikte, Taliban kendilerince yorumladıkları dini emirleri yerine getirmeyenleri ve bu emirlere itaat etmeyenleri “kâfir” ilan etmektedir. Bu anlayışı daha da ileri götüren Taliban, hükümmenede belirtilen emirlere uymayanları ve bu hükümleri yerine getirmelerine engel teşkil eden tüm devletleri ve kişileri cezalandırmaktadır (Fırlıklı, 1997: 173). Taliban için bugün mücadele verdiği ve zafer kazandığı en önemli kâfir güç Amerika'dır. Pakistan'daki Daru'l Ulumu'l Hakkaniye Medresesinin Şeyhi olan ve aynı zamanda Taliban'ın babası olarak tanınan Mevlana Samiu'l Hak, ABD'ye bakışlarını şöyle özetlemektedir: “*Sovyetler Birliği Güçleri Afganistan'a girdiğinde, bu bir bağımsızlık savaşıydı ve hepimiz bu savaşın cihad olduğu konusunda hem fikirdik. Hatta Amerika Rusya'nın Afganistan'dan çıkarılması gerektiğini dillendiriyordu. Rusya Afganistan'dan çıkarıldığında, bu defa aynı suçu Amerika işledi. Bir “kâfir güç” yerini başka bir “kâfir güç” e bıraktı*” (Manaz, 2008: 339). Bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere Taliban için en önemli düşman, Taliban ideolojisine tehdit oluşturan ABD başta olmak üzere, Batı ve Taliban tarafından tekfir edilenlerdir.

Bireysel Nedenler: Taliban'ın içerisinde yeşerdiği toplum yapısal olarak, ünlü psikolog Michael'in de belirttiği gibi “totaliter nesnelere” varlığının devletin ve toplumun tüm kurumlarına yayıldığı bir toplumsal yapıdır. Böyle toplumlar, totaliter nesnelere varlığını bir kez içselleştirdikten sonra, güçlendirdiği birey sadakatlerini ve uysallıklarını kendilerine güvenlik duygusu aşılayacak her oluşuma yönlendirebilecektir (Sebek, 1996: 290). Afganistan'daki bireyler zorbalığın, çatışmanın ve savaşın olduğu bir ortamda, bölgesel eşkıya gruplarını başarı ile püskürterek “bireylere bir önem, bütünlük ve güven duygusu aşılayan” Taliban'a inanmıştır. Bu şekilde Taliban, milletin duyguları ve çıkarları üzerine dayanan, Afgan halkı için geçerliliği olan değerler ve öğretiler üzerine kurulmuş, siyasi ve ahlaki kudretini kabul ettirdiği çoğunluğa hissettirmiş olmakla bir meşruiyet elde etmiştir.

Afganlar her zaman topraklarını işgal eden yabancı işgalcilere karşı Afganistan'ın bağımsızlığı için mücadele vermiş bir millettir. Herhangi bir katı otorite biçimini kabul etmemeye meyilli bir kabile kültürüne sahip oldukları gibi, Peştun otoritesine karşı büyük bir sadakat duymaktadırlar. Yüzyıllar boyunca dış tehditlere karşı birlik içinde savaşarak, işgalcilerinin askeri stratejileri ve taktiklerine büyük oranda uyum sağlamışlardır (Raşid, 2007: 29). Bu nedenle, Afgan nüfusunun büyük çoğunluğu için Taliban'ın yabancı kuvvetlere karşı direniş göstermesi, “isyancı bir hareketten” daha çok bir “bağımsızlık hareketi” olarak anlam ifade etmektedir. Afganistan halkına yönelik işgal ve benzeri temaslar sonucunda ortaya çıkan radikalleşme, öncelikle hâkim durumda olan yabancıların uyguladıkları sömürüye yönelik bir hoşnutsuzluk sonucu meydana gelmiştir. Diğer taraftan bireyler, kabile içi dayanışmanın ve yerel toplum hayatı düzeninin sarsılması ve zayıflaması sonucu oluşan duruma karşı hoşnutsuzlukları nedeni ile de radikalleşmiştir. Kişisel hayal kırıklıkları yaşayan ve kişisel yetersizlik duygusuna kapılan bireyler, Batı değerlerine bağlı olarak kazandırılmaya çalışılan “kendi kendini yükseltme” idealine radikalleşerek tepki vermiştir (Hoffer, 2007: 49). Çünkü Afganistan'da bireyler, bağlı oldukları kabile geleneği içinde kendilerine bireysel bir kimlikten daha çok bütünsel bir kimlik inşa etmiştir. Afgan bireylerinin radikalleşme eğilimleri, topraklarını işgal eden güçlere karşı açıkça ortaya koydukları birleşme ve yekvücut harekete geçme arzusu ile bağlı oldukları kabile geleneğinden ayrı düşeceği endişesi içinde kendini yetersiz hisseden bireylerin, bu duygularından kurtulmak istediğine dair çabalarının bir ifadesidir. Kimliklerini tehdit altında hisseden bireyler, kendini ve kimliğini ispatlama çabası içerisine girerek, “ben, benim gibi inananlarla birlikte güçlüyüm!” düşüncesi ile hareket ederek varlık göstermeye çalışmıştır (Ağır ve Arpacı, 2019: 1035). Bu nedenlerden ötürü, Afganistan'daki bireyler alışılageldikleri cemaat birliğini destekleyen, aralarındaki kardeşlik duygusunu ve eşitliği teşvik eden Taliban'ı bir kurtarıcı olarak görmüştür. Taliban, işgalci güçlerin dağıttığı bütüncül kimliği yeniden inşa etmek amacıyla bireyleri kendi kapalı bütünlüğüne davet ederek, kişisel yetersizlik duygusu yaşayan bireylerin bu duygusunu hafifletmiştir. Diğer taraftan işgalci güçler nedeniyle sadece kimlik yokluğu değil, sosyo-ekonomik yoksunluk yaşayan bireylerin isyana doğru giden duygularını sadakate çevirmiştir.

Felsefi Nedenler: 11 Eylül saldırılarının ardından Batı ve Müslüman toplumlar arasında mesafe giderek açılmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen araştırmalar, Amerikan ve Batı toplumları tarafından İslam'ın şiddeti meşru gören bir din olarak kabul edildiğini ve Müslümanların şiddet yanlısı ve fanatik olduğuna dair bir algıya sahip olduğunu göstermektedir (Pew Research Center, 2011; Şen, 2018:225-232). Yine benzer şekilde 11 Eylül saldırılarından sonra ABD ve Batı tarafından İslam'ın terör tehlikesi şeklinde tanımlanması ve sıradan Müslümanların dahi potansiyel bir tehlide dönüştürülmesi (Göl, 2010:2) nedeniyle Müslüman bireylerin çoğunun Batılıları açgözlü, ahlaki değerlerden yoksun ve bencil olarak kabul ettiği görülmektedir. Bununla birlikte, Batı toplumlarında kabul gören yaygın kanaate göre, halkı Müslüman olan ülkelerin demokratik, kuşatıcı ve barışçıl bir sosyo-politik yaşam biçimine sahip olması mümkün görünmemektedir. Müslüman

toplumlar baskıcı, şiddet yanlısı, irrasyonel ve kadın düşmanı olarak tasvir edilmekte, bu tasvirler ise, İslam'ın modern Batının ötekisi olarak kurgulanmasına katkı sağlamaktadır. İslam toplumlarını ötekileştiren bu kurgu zamanla, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle ortadan kalkan kızıl tehlikenin yerine yeşil tehlike algısının ikame edilmesi ile sonuçlanmıştır (Kalın, 2017: 412).

Diğer taraftan, İslamiyet her zaman Afgan halkı için gündelik hayatın merkezinde yer almıştır. Çeşitli etnik grup ve kökene mensup Afganistan halkının siyasal birliği de büyük oranda İslamiyet üzerine inşa edilmiştir. Bununla birlikte "cihad" ise, önce Britanyalılara sonrasında Sovyetler Birliği ve ABD'ye karşı direniş savaşlarında Afgan milliyetçiliğini tetikleyici bir unsur olarak rol oynamıştır. İşgal altında bir millet için İslam'ın kaybedileceği endişesi, Taliban'ın desteğinin artmasında ve meşruiyet sağlamasında önemli oranda etkili olmuştur (Raşid, 2017:111). Taliban, toprakları işgal altında bulunan tüm halkların işgalci devletlere karşı aynı şekilde cevap vereceğini, saldırgan olmadıklarını, aksine dinleri adına "özgürlük mücadelesi" verdiklerini dile getirmiştir. Taliban bu sözleri ile bir taraftan inançları üzerinde baskı üretmeye çalışan komünizm ve modernizme karşı İslam'ı bir "kurtuluş reçetesi" olarak sunarken (Ağır ve Arpacı, 2019: 1041), bir taraftan da etnik söylemlerinden uzaklaşarak, tüm Afganistan halkını "Müslümanlık" çatısı altında birleştirmeye çalışan bir siyasal hareket olduğunu vurgulamak istemiştir (Brahimi, 2010: 4).

Bununla birlikte Taliban, diğer birçok dini motifli terör örgütü gibi Müslüman ülkeleri hedef alarak ötekileştirme yoluna gitmemiştir. Aksine Taliban'ın "küresel cihad" söylemi ile konuşmaya başlaması, "haçlılara karşı küresel bir savaş ilanı" şeklinde yorumlanmıştır. Taliban'ın küresel cihad söylemi ile tek amacının Afganistan'daki yozlaşmış siyasi düzeni yıkarak İslam devleti kurmak olmadığı, amacını genişleterek, tüm dünyada İslam'ın hâkim kılınmasına destek olmayı hedeflediği iddia edilmektedir (Barfield, 2012: 29-39). Bu durum ise yaşları küçük olduğu için Sovyet işgaline katılmayan ve Pakistan öğrenci kamplarında yetişmiş bir yığın gencin zulmü ortadan kaldıracığı ve adaleti tesis edeceği inancıyla Taliban'a katılımını hızlandırmıştır. Bu anlamda, bugünkü Taliban üyelerinin büyük çoğunluğunun Sovyetlere ve Sovyetlerin desteği ile Kabil'de kurulan rejime karşı mücadele vermiş mücahit gruplardan ziyade, Kabil'deki komünist rejime karşı savaşan mücahitlere sempati besleyen, ikinci nesil Afgan mücahitleri olduğu bilinmektedir (Barfield, 2010:217). Bu şekilde Taliban, Pakistan medreselerinde yetişen ve Diyobendilik temel eğitiminden geçen ikinci nesil mücahidler ile örgüt elemanı temin ederken, aynı zamanda Pakistan İstihbarat Birimi'nin de (Inter-Services Intelligence -ISI) önemli ölçüde desteğini almıştır (Yegin, 2015: 55).

Örgüt üyeleri ve destekçileri küresel güçlere karşı Taliban'ı, Afganistan'ı kardeş kavgasından kurtaran "barış meleği" olarak nitelendirmiştir. Yağmalama ve hırsızlığın önemli boyutlara ulaştığı Afganistan'da, sistemi demokratik yollarla değiştirecek mekanizmaların yokluğu nedeniyle Afgan halkı, Taliban'ın kurucusu ve Peştun kökenli Molla Ömer'in "istikrar ve düzen için harekete geçme zamanı" sözlerini İslami düzenin tesisi için bir çözüm olarak görmüştür (Ülger, 1999: 106). Taliban'a karşı güven duygusunu arttıran ise, Ömer'in şu sözleri olmuştur: "*kendimizi Allah'ın kanunlarını yeryüzüne yerleştirmek ve hedefe ulaşmak için her şeyi feda etmeye hazır, kendini adanmış basit bir gençlik güruhu olarak görüyoruz.*" Molla Ömer'in esrarengiz kişiliği ve Taliban hakkındaki anlatılanları ile Afgan halkının Taliban'a olan inancı pekişmiştir. Gözünün birini Afgan işgaline karşı yürütülen direnişte kaybeden Molla Ömer'in, rüyasında Hazreti Muhammed'in kendisini Afganistan'a barış getiren kişi olarak tebrik ettiğine dair sözleri, Afgan halkı üzerinde önemli bir tesir oluşturmuştur (Soyyer, 2002: 134). 1996 yılında ise, Molla Ömer çoğunluğunu Peştunların oluşturduğu yaklaşık 1000 din adamı tarafından "Emir-ül Müminen (Müminlerin Şefi)" seçilmesi ile Afganistan'da yozlaşmış düzenin yıkılacağına ve yerine İslami bir düzenin tesis edileceğine dair inanç artmıştır. Hz. Muhammed'in giydiği söylenen ve bir mermer içerisinde muhafaza edilen kutsal cüppe, Afganistan'a getirilerek Kandahar kent merkezinde Molla Ömer tarafından giyilmiştir. Molla Ömer'in bu davranışı çok az bir kesim tarafından küfür sayılsa da Ömer cüppeyi yandaşlarının ortak dinini, ulusal kimliğini ve en önemlisi kendisi için müminlerin şefi imgesini pekiştirmekte kullanmıştır (Volkan, 2017: 83). Bu davranışı ile Ömer, liderliği ile ilgili önemli oranda meşruiyet sağlarken, liderliğini kamusalallaştırmaya yönelik de önemli bir adım atmıştır.

6. SONUÇ

Literatürde yer alan ben ve öteki karşıtlığının da ifade ettiği gibi ötekinin bize karşı tehdit oluşturduğuna dair algı ne kadar gerçekse, büyükse, siyasal, toplumsal ve ekonomik hayatın bir parçası ise, biz o oranda meşrulaşabilecek ve öteki o oranda düşmanlaşabilecektir. Bu haliyle düşman olarak tanımlanan öteki her türlü kaostan, krizden ve kötülükten sorumlu olabilecektir. Bu şekilde bizi oluşturan Taliban, bir yaşam biçiminin üstünlüğünü varsayan ve topraklarını işgal eden Batıya karşı, kendi değerleri ile Batı değerlerinin üstünlüğü sorgulayarak ve meydan okuyarak, bizi bireysel alandan kolektif alana taşımıştır. Bu şekilde Batı değerleri bizim özünü bozan, zararlı, bencil, çıkarıcı, her daim kötü ve tehlikeli olarak tanımlanmıştır. Bu şekilde Taliban toplumsal gerçekliğini düzen ve kaos karşıtlığı üzerinden sağlayabilmiştir. Kendini "düzenin" temsili olarak sunan Taliban, 20 yılı aşkın süre zarfında gerek Afganistan'ın maddi refahına gerek manevi değerlerinin tahribatına önemli oranda yol açan işgalci devletleri ise kaosun temsili olarak tanımlayarak meşruiyet kazanmıştır.

Taliban 1994 yılında, geleneksel ve dini egemenlik anlayışının hüküm sürdüğü aşiret yapılanmasının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ise, Taliban'ın ortaya çıkmasının dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Sovyet işgali ile birlikte Afgan halkı altından kalkamayacağı büyüklükte ekonomik, sosyal ve siyasal sorunla karşı karşıya kalmıştır. Böyle bir ortamda eli silah tutan kabile mensupları Sovyetlere karşı savaşırken, birçok kadın ve çocuk beslenme ve sağlık problemleri ile birlikte mülteci kamplarına sığınmıştır. İşgal süreci beraberinde, zaten ekonomik geliri düşük olan Afganistan'ı içerisinden çıkamayacağı ekonomik ve siyasal krize sürüklemiştir. Taliban, Sovyet işgaline karşı deneyim kazanmış grupların birbiri ile kavgaya tutuştukları böylesi bir ortamda, hızla örgütlenmiştir. Özellikle, Sovyet işgalinin ardından Afganistan'ın içerisinde bulunduğu sosyo-ekonomik durum ve bu durumun ortaya çıkardığı toplumsal ve bireysel nedenler, Afgan halkının büyük bir kısmının radikalleşmesi ve Taliban'a destek vermesi ile sonuçlanmıştır.

Taliban, Afganistan'ın kırsal kesimlerinde ve küçük yerleşim birimlerinde hâlâ kabile geleneği ile yaşamlarını sürdüren, büyük oranda kan bağına dayanan ve Afganistan nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan Peştunlara dayanmaktadır. Bu nedenle, Taliban'ın ideolojisi Peştun kabile geleneğinden ve öğretilerinden büyük oranda etkilenmiştir. Taliban'ın ideolojisi sadece Peştun geleneğine dayanmamaktadır. Taliban'ın ideolojisi ve uygulamaları İslam'dan neşet etmiş hiçbir mezhep ile uyuşmamakla beraber, büyük oranda Hindistan'da ortaya çıkan ve Pakistan'ın ideolojik etkisi altında şekillenen Deoband inancına dayanmaktadır. Buna rağmen Taliban, medreselerde ideolojileştirerek sunduğu dini eğitimi ve usulleri, birçok açıdan İslam'a ve Hanefi mezhebine dayandırmaya gayret etmektedir.

Bununla birlikte Taliban, kendilerine ait inancı ve öğretileri İslam'ın en saf hali olarak ifade etmektedir. Bu şekilde Taliban, farklı etnik kimliklerin bir arada yaşadığı Afganistan'da etnik kimlik vurgusu yaparak gruplar arasındaki sorunların gün yüzüne çıkmasına neden olmaktansa, daha çok İslamiyet'in rolünü ve kabile geleneğini vurgulayarak halka bir bütünlük duygusu kazandırmaya çalışmaktadır. Bunu yaparken kendi ideolojisini benimsemeyenleri kâfir ilan etmektedir. Cihad ise, Taliban için sadece topraklarını işgal eden işgalci devletlerle değil, gerçek Müslüman olmayanlar ile de savaş şeklinde kabul edilmektedir. Taliban bu nedenle gerek işgalci kuvvetlere karşı verdiği mücadeleyi gerek belirlediği dini kuralları yerine getirmediği gerekçesiyle halkına uyguladığı işkenceyi ve baskıyı cihad olarak ifade etmektedir.

Önemle belirtmek gerekir ki, Taliban "bir grup isyancı" olarak değil, topraklarını işgal eden güçlere karşı "bir devlet otoritesi" olarak mücadele vermiş olsaydı, bu mücadele gerek İslam hukukuna uygun olarak "cihad" ile gerek uluslararası hukuka uygun olarak "meşru müdafaa" ile açıklanabilecekti. Bununla birlikte, Taliban'ın öncülü mücahit grupların Sovyetler Birliği'ne karşı vermiş olduğu mücadele, ABD'de dâhil birçok devlet tarafından bir "mücahid" grubun haklı mücadelesi olarak kabul görmüşken, Taliban'ın Afganistan'ı işgal eden ABD ve işgalci kuvvetlere karşı vermiş olduğu mücadele haklı bir mücadeleden daha çok "cihad"ı "terör" ile bağdaştırma gayreti taşımıştır. Bu durum, ABD'nin uluslararası hukuka ve demokrasiye aykırı eylemlerini meşrulaştırmaya yönelik politikası olarak değerlendirilebilir.

Nihai olarak Taliban'ın zihinsel dünyasının gelişiminde, toplumsal gerçekliğinin şekillenmesinde ve biz ve ötekinin oluşumunda siyasi, toplumsal, dini-politik, bireysel ve felsefi nedenlerin yanında en temel belirleyici etkenin işgaller olduğu söylenebilir. İşgaller karşısında bireysellikten uzak kolektif bir davranış geliştirmeyi amaçlayan Taliban, hükümleri ve uygulamalarıyla biz ve öteki ayrımını ve mevcut toplumsal yarılmaları derinleştirmekten de korkmamıştır. Toplumsal yapı içerisinde dahi, bizden olmayı "öteki, düşman veya düşman yanlısı" görme refleksiyle hareket eden Taliban, meşruiyet zeminini ötekinin gerçekleştirdiği işgaller ve sorunlar üzerine inşa etmiştir. Ötekinin 20 yılı aşkın sürdürdüğü işgallerinin neden olduğu sorunlar, çözülemez sorunların biriktirdiği toplumsal öfke, öteki üzerinden toplumsal zeminde inşa edilen biz anlayışı ve güçlü meşruiyet, bir taraftan Taliban'ın bireysel ve toplumsal yaşamın her alanına kadar belirleyici bir etkiye sahip olmasına, diğer taraftan ise Taliban'dan kaçan insanların uçakların kanatlarında yolculuk etmelerini dahi göze almasına yol açmıştır.

KAYNAKÇA

- Ağır, O., & Arpacı, I. (2019). 'Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Orta Asya'da Dini Radikalizmin Nedenleri Üzerine. *Turkish Studies*, 14(3), 1023-1044.
- Ahmedi, A. (2017). Dinsel Şiddetin Sosyo-Politik Kaynakları: Taliban Örneği. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26(1), 117-132.
- Anadolu Ajansı, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-afganistandan-cekilme-surecinde-guvenlik-icin-orta-doguya-b-52h-ucaklari-konuslandirdi/2219354>.
- Arpacı, I. (2017). Terörizm ve Cihad Üzerine Kavramsal Bir Mukayese. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(34), 263-294.
- Barfield, T. (2010). *Afghanistan: A Cultural and Political History*, Princeton Studies in Muslim Politics, Princeton: Princeton University Press.
- Bauman, Z. (2006). *Sosyolojik Düşünmek*, (Çev. A. Yılmaz), Ayrıntı Yayınları.
- Befu, H. (1999). "Demonizing the "Other", In *Demonizing the Other: Antisemitism, Racism and Xenophobia*", (Ed. R. Wistrich), the Harwood Academic Publishers.
- Bezirgân Arar, Y., & Bilgin, N. (2009). Gazete Haber Başlıklarında Öteki'nin İnşası. *Kültür ve İletişim*, 12(2), 133-157.
- Brahimi, A. (2010). The Taliban's Evolving Ideology, *LSE Global Governance*, Erişim Adresi: http://eprints.lse.ac.uk/29970/1/WP022010_Brahimi.pdf-2010.
- Büyükkara, M.A. (2012). Vehhâbilik. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42. Cilt, s.611.
- Büyüktaş, M. (2006). Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta.
- Chomsky, N., & Achcar, G. (2007). *Tehlikeli Güç*. İthaki Yayınları.
- Cassidy, R.M. (2012). *War, Will and Warlords: Counterinsurgency in Afghanistan and Pakistan 2001-2011*. Marine Corps University Press.
- DW, ABD Askerleri Afganistan'dan Çekildi, Erişim Adresi: <https://www.dw.com/tr/abd-askerleri-afganistandan-%C3%A7ekildi/a-59036682>.
- Ensari, B.A. (2015). *Teorisi, Pratiği, Tarihsel Arka Planıyla Taliban*, Kayıt Yayınları.
- Erman, A.K. (2017). Jeopolitik Teoriler ve Afganistan, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(11), ss.394-420.
- Fiğlalı, E.R. (1997). Hariciler. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 16. Cilt, 175-178.
- Fiğlalı, E.R. (1990). *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*. Selçuk Yayınları.
- Fryer, D. (2004). *The Intervention of the Other: Ethical Subjectivity in Levinas and Lacan*. Other Press.
- Fuller, E.G. (2010). *İslamsız Dünya* (Çev. H. Kaya). Profil Yayıncılık.
- Göl, A. (2010). Editor's introduction: views from the 'Others' of the War on Terror, *Critical Studies on Terrorism*, 3(1), 1-5.
- Gündoğan, A. O. (2007). *Ben ve Öteki: Değerler Dünyasının Gerginliği*, R. Kaymakcan (Ed.), Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu. Dem Yayınları.
- Gündüz, S. (2001). *Taliban-Ladin ve Amerika Kıskaçında, Afganistan, Taliban ve Ladin*. Birey Yayıncılık.
- Han, A.K. (2011). Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan'da Süpergüç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme. *Orta Doğu Enstitüleri*, 2(2), 57-96.
- Heter, S. (2021). Sartre's Political Philosophy. Erişim Adresi: <https://iep.utm.edu/sartre-p/>,
- Hoffer, E. (2017). *Kesin İnançlılar*, (Çev. E. Günür). Toplum Bilim Kitapları.
- Johnson, T.H., & DuPee, M. C. (2018). The Taliban's Use of the Internet, Social Media Video, Radio Stations, and Graffiti, Taliban Narratives: The Use and Power of Stories in the Afghanistan Conflict. *Oxford Scholarship Online*.

- Kalm, İ. (2017). *Ben, Öteki ve Ötesi*. İnsan Yayınları.
- Kearney, R. (2012). *Yabancılar, Tanrılar ve Canavarlar: Ötekiliği Yorumlamak*, (Çev. B. Özkul). Metis Yayınevi.
- Keyman, F. (2000). *Küreselleşme Devlet Kimlik/Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek*, (Çev. S. Çoşar). Alfa Yayınları.
- Kubilayhan, E. (2017). Jeopolitik Teoriler ve Afganistan. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (11), 394-420.
- Laclau, E., & Mouffe, C. (2008), *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*, (Çev. Ahmet Kardam). İletişim Yayınları.
- Levinas, E. (2002). *Sonsuza Tanıklık*, (Çev., M.Atıcı, M. Başaran vd.). Metis Yayınları.
- Manaz, A. (2008). *Siyasal İslamcılık*. IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık.
- Naimi, M. N. (2018). Din ve Terör: Din ve Terör İlişkisinin Din Psikolojisi Açısından Değerlendirilmesi: Taliban Örneği. (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- ORSAM. (2011). Afganistan ve Pakistan 'da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri, Mart 2011, Rapor No. 31, Erişim Adresi: https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/afganistan-ve-pakistan-da-yasanan-gelismeler-ve-uluslararasi-guvenlige-etkileri.pdf.
- Özçalık S. (2008). Öteki ve İşlevleri. Erişim Adresi: <http://www.kulturelcogulcugundem.com/images/otekilesme%20ve%20islevleri.pdf?PHPSESSID=08fcf4284371d3063175476e4002dc27>.
- Özel, A. (1993). Cihad. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 7. Cilt, 531-534.
- Pew Research Center, Muslim-Western Tensions Persist, Erişim Adresi: <http://www.pewglobal.org/2011/07/21/muslim-western-tensions-persist/>, Erişim Tarihi: 17.03.2021.
- Raşid, A. (2007). *Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun*. Agora Kitaplığı.
- Sartre, J.P. (1992). *Notebooks for an Ethics*, (Çev. D. Pellauer), Chicago: The University of Chicago Press,.
- Sebek, M. (1996). The Fate of the Totalitarian Object. *International Forum of Psychoanalysis*, 5(4), 289-294.
- Shadid, A., Samples, C., & Wood, T. (2008). The Taliban: An Organizational Analysis. *Military Review*, 58-73.
- Şen, Y.F. (2018). *Siyasal Şiddet ve Terörizm*. Kilit Yayınları.
- Ülger, İ. K. (1999). Taliban: Afganistan'da Pax Americana'nın İslamcı Militanı. *Avrasya Dosyası*, 4(3-4), 96-98.
- Volkan, V. (2017). *Körü Körüne İnanç*, (Çev. Ö. Karaçam), Asi Kitap.
- Yegin, A. (2015). *Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*. SETA Yayınları.
- Schmitt, C. (2006). *Siyasal Kavramı* (Çev. E. Göztepe). Metis Yayınları.
- Soyyer, Y. (2002). *Bir İdeolojinin İzdüşümü Taliban*. Fakülte Kitabevi.
- Zizek, S. (2008). *İdeolojinin Yüce Nesnesi* (Çev. Tunca Birkan). Metis Kitabevi.